

Historical Sociology of Iran:

A Critical Approach To Prof. Katouzian's Works

درآمدی بر اقتصاد سیاسی نفت در ایران

مسعود غفاری

ghaffari@modares.ac.ir

نفت، به عنوان کالایی راهبردی و سرنوشت‌ساز، از زوایای گوناگون از زمان اکتشاف تا به امروز تاثیر شگرفی بر کشورهای جهان داشته است. کشورهای منطقه خاورمیانه به دلیل دارا بودن حجم عظیمی از نفت شناخته شده در دنیا، یکی از مهمترین منابع تامین‌کننده نفت به شمار رفته و مرکز جدی‌ترین و وسیع‌ترین تحولات سیاسی — اقتصادی و اجتماعی تاکنون بوده‌اند. این کشورها به دلیل داشتن نفت و موقعیت راهبردی، نقش برجسته‌ای در تحولات اقتصاد سیاسی بین‌المللی داشته و اغلب موجب درگیری قدرت‌های بزرگ بر سر منافع حاصل از این منابع در منطقه بوده‌اند. در میان کشورهای خاورمیانه، ایران اولین کشوری بود که نفت در آن کشف و استخراج شد، و از آن زمان یعنی ۱۲۸۷ تاکنون نفت نقش مهمی در تعیین سرنوشت و تقدیر ملت ایران ایفا کرده است، چنانچه توسعه سیاسی، اقتصادی و اجتماعی ایران در یک قرن گذشته متأثر از وضعیت نفت بوده است. با توجه به اهمیت نفت در سرنوشت ملت و کشور ایران در این نوشته سعی شده با رویکردی تاریخی نقش نفت و تاثیر آن بر توسعه سیاسی و اجتماعی کشور به‌طور خلاصه بررسی شود.

اولین دوره که از شروع قرن بیستم و با واگذاری امتیاز و اکتشاف اولیه نفت آغاز می‌شود و تا حدود سال ۱۳۲۴ ادامه می‌یابد. این دوره عصر امتیازات نفتی